

otnosheniya, 1978. S. 69-90.

2. Kyiak T. R., Naumenko A. M., Ohui O. D. Teoriia ta praktyka perekladu (nimetska mova) : pidruch. [dlia stud. vyshch. navch. zakl.]. Vinnytsia : Nova knyha, 2006. 592 s.

3. Cherednychenko O. Pro movu i pereklad. Kyiv : Lybid, 2007. 248 s.

4. Shveitser A.D. Teoriia perevoda: status, problemy aspekty. . Moskva: Knyzhnyi dom «Lybrom», 2009. 216 s.

Summary

Tetiana Pieshkova

The Main Features of Translation of Legal Text (Based on German-Language Communication)

The article analyzes main features of translating legal German-language text, focuses on the translator's role which determines the pragmatic effect of the translation, its perception and influence on the recipients. Cited examples of translation prove that logic, formality, grammatical stability, patterns are the main features of translating the legal German-language discourse.

Key words: legal German text, official communication, communicative effect, translator, translation.

Дата надходження статті: «20» серпня 2020 р.

Дата прийняття до друку: «30» вересня 2020 р.

УДК 821.161.2.02:036.1

DOI: 10.31475/fil.dys.2020.11.12

ГАЛИНА СТУКАН,

кандидат педагогічних наук, доцент

(м. Хмельницький)

Лексичне багатство поетичних збірок

Дмитра Білоуса «Диво калинове», «Чари барвінкові»

У статті здійснено спробу проаналізувати лексичне багатство поезій відомих збірок Дмитра Білоуса, які стали популярними серед учителів-філологів та школярів, тому що доступно й цікаво висвітлювали мовні явища у віршованій формі: пряме й переносне значення багатозначних слів; групи слів за значенням: синоніми, антоніми, омоніми, пароніми; активна й пасивна лексика; фразеологічні одиниці української мови, походження слів тощо. Саме такі поезії допомагають учням усвідомити багатство і можливості виражальних засобів української мови, а учителю успішно формувати

лексичну компетентність школярів.

Ключові слова: *лінгвістичні вірші, синонімічне багатство, діалектизми, авторські новотвори, цікаві фразеологізми.*

Постановка проблеми в загальному вигляді... 24 квітня 2020 року виповнилось 100 років від дня народження відомого українського поета Дмитра Білоуса – автора всім відомих збірок «Диво калинове» та «Чари барвінкові».

У часи, коли зменшувались тиражі книг, написаних українською мовою, коли рідна мова письменника принижувалась, вважалась меншовартісною, він написав низку чудових поезій, які висвітлювали структуру української мови, походження та функціонування слів, роль омонімів, синонімів, антонімів, різноманіття діалектів. Поезії увійшли до збірки «Диво калинове», за яку поет був удостоєний Національної премії імені Тараса Шевченка. Збірка накладом 180 тисяч примірників миттєво була розкуплена. Особливо нею зацікавились школярі, адже, за влучним висловом Віктора Лупейка, – це була «мовознавча поезія», яка допомагала легко засвоювати і розуміти мовні явища у незвичній віршованій формі. Тож актуальним є виявлення можливостей поезій, спрямованих на засвоєння лексикологічних понять.

Аналіз досліджень і публікацій... Естетику словесної творчості, лінгвокогнітивне моделювання картини світу, особливості слововживання в поетичній мові, лексичну ідіосистему в поезіях аналізували О. Божко, В. Василяшко, К. Волинський, А. Загнітко та інші. Лексику поетичних творів Д. Білоуса в аспекті структурно-семантичної та когнітивної прагматики розкрито в дисертаційному дослідженні Вікторії Сухенко.

Формулювання цілей статті... *Мета статті* – здійснити спробу аналізу лексичного багатства поетичних збірок Дмитра Білоуса «Диво калинове», «Чари барвінкові».

Виклад основного матеріалу... Учителі – філологи використовували поезії збірки «Диво калинове» та її продовження «Чари барвінкові» як дидактичний матеріал у процесі вивчення багатьох тем. І сьогодні теж, коли вивчатиметься лексика з погляду сфер вживання, учитель, розповідаючи про територіальні діалекти, до складу яких входять говори і говірки, буде наводити приклади слів різних тематичних груп, що мають відмінне від літературно-нормативного вживання, може використати *діалектизми* з поезій Дмитра Білоуса: обувка (взуття), гурок (огірок), кошівка (кошик), чорногуз, боцон, бусол (лелека), мокриця (хуртовина) [1, с.50] та ін. Автор показує, з яких джерел утворилась і якими живиться українська

літературна мова. Він доводить, що діалектизми трьох наріч української мови зберігають для нащадків надбання попередніх поколінь і слугують вираженням національної культури жителів різних регіонів України. До прикладу:

А ще є риси мови, що зветься діалекти:
Це говори місцеві на дещо інший лад.
На Київщині (в Літках) взуття зовуть обувка,
А огірок звичайний в Чернігові – гурок,
А кошик на Поліссі (в Іванкові) – кошівка,
І назви, і вимова різняться що не крок [1, с.50].

Поет доводить, що за мовленням можна визначити, де людина живе, звідки вона родом.

Цікавими, з погляду сьогодення, є *неологізми*, вжиті у вірші «Якби моя бабуся встали»: кінопанорама, стереокіно, холодильник, телевизор, стінка (меблі), шпильки (каблуки), дипломат (квадратний портфель), мотобол, фломастер, космодром:

... слова так само, як і люди,
молоді бувають і старі.
Кожен з нас неологізми знає:
Це нові слова. Вони кругом.
А в старих їх словниках немає, –
Мотобол, фломастер, космодром [1, с.71].

Слова вже давно стали загальноживаними, але це історія слів з погляду вживання в певний період розвитку країни. Цей матеріал доцільно застосувати під час ознайомлення учнів з поняттями *неологізми загальноживані та індивідуально-авторські*, щоб вони швидше зрозуміли, що через стадію новотворів пройшло дуже багато слів української мови. Одні з них не прижилися, інші стали загальноживаними або навіть історизмами.

Знаходимо у віршах й омонімічні форми (омографи, омофони, омоформи, повні лексичні омоніми): *коса, балка, заводь, дипломат, двірник* [1, с.74], а також міжмовні омоніми: *булка* (болг. *молодиця*), *каса* (молд. дім) [1, с.96], які автор використовує для створення каламбурів:

З коси бузько летів на балку
(косар косу там брав на брус),
І сів бузько в дворі на балку,
на довгий дерев'яний брус [1, с.19].

Різні за значенням і походженням, але з омонімічними коренями слова *горнутись, горниця, горня* передають дух вітчизни, материзни («Вогнище родинне») [1, с.6].

У своїх лінгвістичних віршах Дмитро Білоус майстерно показує синонімічне багатство рідної мови. Як відомо, синоніми додають до основного значення слова додаткові ознаки, які розширюють чи звужують поняття або надають емоційно-експресивного забарвлення. Наприклад, у вірші «А що це діється надворі» поет для опису природного явища використовує такі синоніми: *завірюха, заметіль, сніговиця, мокриця, хвища, хуртовина, буран, пороша*. До поняття *слово* у віршах збірки автор добирає синоніми *намистини, перлини, дивні дива, чудесні барви* [1, с.20]; *рідна мова – це пісня калинова, чудо, зодчий народу, диво калинове, злитки золоті, розмай, корінь, основа, саяні перлини, золотник, гроно калинове*:

Мова в ній калинова,
дерева сонячна гілка,
серця тиха розмова,
калинова сопілка [1, с. 155].

Рід – це рідня, родина, сім'я, вогнище родинне:
На світі білому єдине,
Як і дніпровська течія,
Домашнє вогнище родинне,
Оселя наша і сім'я [1, с.6].

Цікаво і доступно розповідає поет дітям у збірці «Чари барвінкові» і про *фразеологічні одиниці*, які є окрасою української мови, скарбницею мудрості народу, його багатовікової спостережливості, дотепності і гумору. *Пастки коника* малюку – лежати на животі, як пастушки, що пасуть коней («Що значить пастки коника?»). *Сміятися на кутні* – плакати, бо, коли людина сміється, видно передні зуби, а коли плаче, – кутні; *ні кола ні двора, кіл попереk горла* («Ні кола ні двора»), *зарубати на носі* (колись давно занотовували на дощечках, які носили з собою і називали носом), *підкласти свиню* (монголо-татарським завойовникам, які не їли свинину, на зло підкладали її), *зелена вулиця* (це простір між двома рядами муштрованих солдатів зі шпіцрутенами – лозинами, вид покарання в царській армії, а тепер – широка, вільна дорога), *видно пана по халявах* (бідні носили чорні чоботи, пани – жовті та червоні, а прислужники у зношених панських змінювали низ. Тому всі по жовтих халявах знали, що то – лакеї):

При смішному переkрої
взуванки тієї
«висвічались» герої –
служки та лакеї.
У недоносках пістрявих

козиряли всюди.

«Видно пана по халявах!» –
говорили люди [2].

Надають виразності поезіям і *авторські новотвори*: *подзвіння* колосся («Із прадавнього коріння»), жовта *цвіт*, золота *ярін* килимів на схилах («Духмяний дивосвіт»), ціннюща *ненасит* до знань («Клумачний словник»), *всезелен зимолюбок* барвінок, п'є соки *жаждиво*, ліг *сплетом* на землю («Барвінковий цвіт»). Досить вдало послуговується автор і словотвірними засобами української мови, особливо суфіксами: *пазуристі* лапи орла, сині *кусники* неба, *шумливий*, *жаждиво*, гай *зелененький*, козак *молоденький*, річечка, *завбільшечки*, колядинець, *панота*, *біднота*, *кривулька*, *вуглинка*, *козарлюга*, *материзна* тощо.

Мають місце *складні і складені слова*: *мовники-дбайливіці*, *річечка-притока*, *вічнозелене диво*, *скалозуб-міщанин*, *зимолюбок*, *дивосвіт*, *гілочка-кривулька*, *жар-вуглинка*, *шовки-оксамити*, *горе-біда*, *путі-дороги* та ін.

Привертають увагу і *власні назви* населених пунктів, які згадує автор у поезії «Веселковий розмай». Найбільше з них утворено лексико-синтаксичним способом Це, зокрема, такі назви: Біла Береза, Погожа Круниця, Липова Долина, Березів Яр, Зелений Гай, Климентові Млини, Ракова Січ. Окремі утворені шляхом онімізації апелюють: Терни, Лебедин, Ромен, Лука.

Назва села Боромля утворена від гідроніма – назви річки, а саме слово є складним – «бор» (густі ліси) і «мла» (сизі тумани). Назва рідного села Д. Білоуса Курмани теж утворена, очевидно, від загальної назви – «курман» (сагайдак для стріл). Білошліля утворене шляхом злиття двох слів (біле поле) та інтерфікса - о- [1,с.14;с.15].

Вірш «Щоб дужче світом дорожить» допоможе учням запам'ятати правопис назв сузір'їв: Чумацький Шлях, Великий Віз, Собачка, Орел, Стрілець, Чепіги, Візничий, Граблі:

Ось відкіля з земними збіги
в космічних назвах без кінця,
сузір'я там – Граблі, Чепіги,
Візничого, Орла й Стрільця [1,с.127].

Низка поезій збагатить словниковий запас учнів назвами квітів: *червоні піони*, *рожеві троянди*, *зелена лаванда*, *фіалковий сон*, *петрів батіг*, *меліса*, *хрещатий барвінок*, *мати-й-мачуха*, *красоля*, *гортензії*, *кущисті ласкавіці*:

Гудінням бджіл озвучений
Духмяний дивосвіт:

І паничі тут кручені,
І королевий цвіт [1, с.17].

Висновки... Як бачимо, поезії збірок «Диво калинове» та «Чари барвінкові» Дмитра Білоуса є справжньою знахідкою для учителя-філолога, яка допоможе цікаво і доступно донести учням досить складний матеріал, засвоїти лінгвістичні поняття, а головне – навчить їх послуговуватись лексичним багатством рідної мови, цінувати звичаї і традиції свого народу.

Очевидно, саме це мав на увазі автор збірок, коли писав такі слова:
І хай там найтяжча біда а чи скрута,
все рідне ми будем плекать і любить.
Не зникне уже ні барвінок, ні рута,
покіль є земля і небесна блакить.

Список використаних джерел і літератури:

1. Білоус Дмитро. Диво калинове. К.: Веселка.1988. 58 с.
2. Білоус Дмитро. Чари барвінкові. URL: <https://osvita.ua/school/literature/b/66811/list-3.html>. Дата звернення: 09.10.2020.

References:

1. Bilous Dmytro. Dyvo kalynove. K.: Veselka. 1988. 58 p.
2. Bilous Dmytro. Chary barvinkovi. URL: <https://osvita.ua/school/literature/b/66811/list-3.html>.

Summary

Halyna Stukan

Lexical Richness of Dmytro Bilous's Poetry Collections «Miracle of Guelder Rose», «Periwinkle Spell»

The article deals with the analysis of the lexical richness of poetry in the prominent poet Dmytro Bilous's collections, which has become popular among teachers of philology and schoolchildren because it explains linguistic phenomena in poetic forms in a comprehensible and interesting manner, e.g., direct and figurative meaning of polysemantic words; groups of words by meaning: synonyms, antonyms, homonyms, paronyms; active and passive vocabulary; phraseological units of the Ukrainian language, etc. Such verses will help students to realize the richness and power of the expressive means of the Ukrainian language, and teachers to develop the lexical competence of students effectively.

Key words: *linguistic poems, synonymous richness, dialectal words, new author's word formations, interesting phraseological units.*

Дата надходження статті: «14» вересня 2020 р.

Дата прийняття до друку: «19» жовтня 2020 р.